

RAAP-NOTITIE 4161

Plangebied Hofstraat 1 te 's-Heerenberg

Gemeente Montferland
Archeologisch vooronderzoek: bureau-
en inventariserend veldonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Montferland

Titel: Plangebied Hofstraat 1 te 's-Heerenberg, gemeente Montferland; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek met verkennend booronderzoek

Status: eindversie

Datum: 20 april 2012

Auteurs: *S. van der Veen, MA*

Projectcode: MOHG

Bestandsnaam: NO4161_MOHG

Projectleiders: S. van der Veen, MA

Projectmedewerkers: drs. E.I. Schuurman

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: 419468

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet bekend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 51075

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: drs. M. Schabbink

Bevoegd gezag: gemeente Montferland

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2012

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Montferland heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in maart 2012 een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande verkoop van het gemeentehuis in 's-Heerenberg in de gemeente Montferland. Het doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische resten teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek was het geven van een eerste indruk van de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventueel aanwezige archeologische resten.

Op basis van de onderzoeksresultaten en het voornemen het gebied te ontwikkelen, wordt geconcludeerd dat bij de uitvoering van werkzaamheden waarbij de grond wordt geroerd op veel plaatsen met zekerheid archeologische resten zullen worden verstoord.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het gebied zich vanaf het eind van de 13e eeuw kan hebben ontwikkeld tot een nederzetting. Uit de resultaten van het verkennend booronderzoek is naar voren gekomen dat het gebied ongeveer 3 m is opgehoogd, vermoedelijk tijdens de Late Middeleeuwen. Vanaf de tweede helft van de 16e eeuw (en mogelijk eerder) waren de percelen langs de Hofstraat en Marktstraat bebouwd. Vanaf circa 1800 werd het achterliggende terrein bebouwd; eerst met een R.K. Kerk, later in de 19e en begin 20e eeuw volgden meer geestelijke instellingen. Met de uitbreiding van het gemeentehuis vanaf het midden van de 20e eeuw zijn deze bouwwerken gesloopt. Met name deze bouwwerken hebben een versturende werking gehad op het archeologisch bodemarchief. Onder de aanwezige bebouwing kunnen echter archeologische resten worden aangetroffen die samenhangen met bewoning uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd. Hetzelfde geldt voor de nu niet bebouwde gebieden.

Voor de ingrepen die plaatsvinden tot een diepte van 30 cm -Mv of in de reeds verstoorde ondergrond wordt geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Voor ingrepen die plaatsvinden dieper dan 30 cm -Mv of onder het reeds verstoorte niveau wordt geadviseerd de plannen dusdanig aan te passen dat de archeologische ondergrond niet, of in een acceptabele omvang wordt verstoord. Indien besloten wordt dat de vindplaats niet in situ kan worden behouden, dan wordt geadviseerd een inventariserend veldonderzoek (IVO) waarderende fase uit te voeren, bestaande uit proefsleuvenonderzoek.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Montferland een selectiebe-sluit (contactpersoon drs. A. Zonneveld).

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van de gemeente Montferland heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in maart 2012 een bureau- en inventariserend veldonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande verkoop van het gemeentehuis in 's-Heerenberg in de gemeente Montferland. De planlocatie ligt binnen de historische stadskern van 's-Heerenberg. De planlocatie ligt op de maatregelenkaart (Gazenbeek e.a., 2008) in twee verwachtingszones: AWG2 (ondergrens onderzoeksverplichting 0 m²) en AWG4 (ondergrens onderzoeksverplichting 30 m²). Bij herontwikkeling van het plangebied zal de grond zeer waarschijnlijk geroerd worden, waarbij een onderzoeksplicht aan de orde is op basis van het vigerend beleid. Het doel van het bureauonderzoek was het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische resten teneinde een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Het doel van het veldonderzoek was het geven van een eerste indruk van de aard, omvang, datering, kwaliteit (gaafheid en conservering) en diepteligging van eventueel aanwezige archeologische resten. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is vervolgens (in hoofdstuk 4) een advies geformuleerd met betrekking tot eventueel archeologisch vervolgonderzoek.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied Hofstraat 1 (0.4 ha) ligt in het centrum van de historische kern van 's-Heerenberg (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 40H van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000).

Gemeente: Montferland

Plaats: 's-Heerenberg

Plangebied: Plangebied Hofstraat 1

Centrumcoördinaten: 213.915/432.115

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: 419468

ARCHIS-waarnemingsnummers: nog niet bekend

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 51075

1.3 Toekomstige situatie

De gemeente Montferland is voornemens haar gemeentehuis aan de Hofstraat 1 in 's-Heerenberg te verkopen. Vanwege de ligging in het historische centrum van de stad is de verwachting dat archeologisch onderzoek bij herontwikkeling van de locatie een rol zal gaan spelen in het planproces. Over de toekomstige inrichting van het terrein zijn nog geen concrete plannen.

1.4 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureau- en een inventariserend veldonderzoek. Het bureauonderzoek betrof, naast een inventarisatie van de bekende aardkundige en archeologische gegevens, een archiefonderzoek. Het archiefonderzoek omvatte het raadplegen van (bouw)dossiers met betrekking tot de uitbreiding van het gemeentehuis in de naoorlogse periode en de bestudering van historisch cartografisch materiaal, historische foto's en tekeningen. Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd in de vorm van een verkennend booronderzoek. Het verkennend booronderzoek bestond uit het zetten van vier grondboringen. Tevens is het gebied bezichtigd en zijn de daarbinnen gelegen panden geïnspecteerd.

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde geologische en archeologische perioden. Achterin dit rapport is een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen en worden enkele vaktermen beschreven (zie verklarende woordenlijst).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïventariseerd. Voor gegevens die niet in de beschikbare bronnen toegankelijk zijn, is gebruik gemaakt van de kennis van lokale deskundigen op het gebied van archeologie.

Geraadpleegd zijn de volgende bronnen en personen:

- het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS; www.archis.nl);
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK; via www.archis.nl);
- literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst achterin dit rapport);
- het gemeentearchief Bergh (zie geraadpleegde dossiers achterin dit rapport);
- de recente topografische kaart 1:25.000;
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; www.ahn.nl);
- archivaris dhr. P. Bresser, Erfgoedcentrum Liemers;
- dhr. J. Verhagen (AWN afdeling Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland);
- dhr. H. Roem (Werkgroep Archeologie Bergh).

2.2 Resultaten

Huidige situatie

Op recente topografische kaarten 1:25.000 (blad 40H) is het plangebied afgebeeld als bebouwd (figuur 2). Een groot deel van het plangebied is bebouwd en doet dienst als gemeentehuis van de gemeente Montferland. Het zuidwestelijk deel van het plangebied is ingericht als parkeerterrein afgewisseld met enkele perkjes. Volgens het AHN bedraagt de huidige maaiveldhoogte in het plangebied ongeveer 17 m +NAP.

Aardkundige situatie

Het onderzoeksgebied ligt fysisch-geografisch in twee regio's: in het Midden-Nederlandse zandgebied in het noorden en in het rivierengebied in het zuiden. Het Midden-Nederlandse zandgebied wordt gekenmerkt door reliëfverschillen die zijn ontstaan in het Saalien. Het tweede deel van het Saalien heeft grote invloed gehad op het reliëf in Midden-Nederland. In deze periode raakte Nederland ten noorden van de lijn Haarlem-Nijmegen bedekt met landijs, dat door druk stuwwallen vormde (Berendsen, 2005). Hierbij werden de reeds aanwezige formaties omhoog gedrukt, waardoor grofzandige en grindrijke fluviatiele afzettingen van de Rijn en Maas aan de oppervlakte kwamen te liggen.

In de op het Saalien volgende perioden, het Weichselien en het Holoceen, verlegden de Rijn en Maas hun stroomdal en lieten opnieuw fluviaatiele afzettingen achter. In de laatste periode van het Weichselien en het begin van het Holoceen (Krefterheye V en VI) werd de Gelderse Poort Rijn actief, het stroomdal van de huidige Rijn. De top van de Krefterheye Formatie ligt in het oostelijk rivierengebied rond 0,5 m -Mv (Berendsen, 2005).

Het onderzoeksgebied is op de geomorfologische kaart voor een groot deel ongekarteerd (figuur 2). Het zuidelijk deel bevindt zich op een pleistocene terrasvlakte (code 2M18b). Het noordelijk deel grenst aan een bebouwd deel van een hoge stuwwal (code 14B5). Uit de zanddieptekaart blijkt dat de bodem van het plangebied voor 0-1 m -Mv bestaat uit afspoelingswaaierzand, afkomstig van de stuwwal (Berendsen e.a., 2001).

Bodem

De bodem in het onderzoeksgebied is voor een groot deel ongekarteerd. Het zuidelijk deel van het onderzoeksgebied grenst aan kalkloze poldervaaggronden met zware klei (Stiboka, 1979: code Rn47C, grondwatertrap VI). De noordelijke helft van het onderzoeksgebied ligt in een zone waar loopodzolgronden met grof zand voorkomen (Stiboka, 1979: code gbEZ30, grondwatertrap VII).

Gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart

Op de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart valt het gebied in een zone met een lage verwachting, waarvan de bodem intact is (Gazenbeek e.a., 2008). Het onderzoeksgebied is tevens weergegeven als historische kern van 's-Heerenberg, die is aangemerkt als (AMK-)terrein van archeologische waarde (monumentnummer 13.213).

Bekende archeologische waarden

ARCHIS en AMK

In ARCHIS staan geen archeologische vindplaatsen geregistreerd in de omgeving van het plangebied. Uit de directe nabijheid van het plangebied zijn drie vindplaatsen bekend. Op de plek van de Sint Pancratiuskerk zijn grondsporen uit de Middeleeuwen bekend (ARCHIS-waarnemingsnummer 3.624). Op de plaats van het Kasteel Bergh zijn eveneens grondsporen gevonden uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd (ARCHIS-waarnemingsnummers 3.620) bekend. Ook zijn binnen het kasteelterrein vondsten bekend die betrekking hebben op ijzerwinning (ARCHIS-waarnemingsnummers 3.616). Deze zijn gedateerd rond de 16e eeuw.

AWN afdeling Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland

In 1997 heeft bij de sloop van vijf woningen op de hoek Marktstraat-'s Gravenwal een archeologische inspectie plaatsgevonden door leden van de AWN afdeling 17 (Houkes, 1999). Hierbij zijn enkele 15e-16e-eeuwse tongewelven aangetroffen. Bij het aanleggen van een proefsleuf aangevuld met een grondboring zijn zandige lagen afgewisseld met lemige zandlagen aangetroffen tot circa 270 cm -Mv. Beide lagen waren grindarm. In een zone van circa 60 cm -Mv tot 170 cm -Mv

zijn houtskoolspikkels aangetroffen. Op een diepte van circa 270 cm -Mv is een staalgrijze lemi-ge laag aangetroffen met vegetatievulling.

Op een diepte tussen 100 en 170 cm -Mv is een beerput aangetroffen. De wanden van de put waren opgetrokken in baksteen met een formaat van 26 x 13 x 6 cm. De put, die niet tot de onderkant was onderzocht, was gevuld met puin. Buiten de put werd op een diepte van 170 cm -Mv hout aangetroffen, waarvan door middel van ¹⁴C-datering de ouderdom is bepaald tussen 1270 en 1292 na Chr. Aan de hand van bovenstaande gegevens werd geconcludeerd dat het westelijk deel van de historische kern zich vanaf de tweede helft van de 13e eeuw tot een nederzetting heeft ontwikkeld. Buiten beschouwing is gelaten dat dit 13e-eeuwse stuk hout ook in een latere periode op deze plek in de bodem kan zijn beland.

Historische ontwikkeling

Vermoedelijk heeft de bouw van een tufstenen toren in de 13e eeuw, welke later werd uitgebouwd tot Kasteel Bergh, de stedelijke ontwikkeling van 's-Heerenberg in gang gezet. In 1379 werden aan 's-Heerenberg stadsrechten verleend (Van Dalen, 1979). Uit deze periode dateert vermoedelijk ook de aanleg van de stadsmuur, toegangspoorten en omgrachting (mondelijke mededeling J. Verhagen). De oudste stedelijke kern van 's-Heerenberg werd vermoedelijk gevormd door de bebouwing tussen de Marktstraat, Molenstraat en Kellenstraat, dat in het tijsregister van 1624 'Dat Eerste Block' wordt genoemd (Van Dalen, 1979). In een tweede fase ontwikkelde de ruimte zich om deze drie straten, 'Dat Andere Block'. Het lijkt erop dat hier de meer voorname huizen werden gebouwd. Enkele tientallen meters ten zuiden van het plangebied lag 'Het Hoff van Hedell' dat in 1487 werd genoemd (Van Dalen, 1979). Het plangebied ligt tussen het kasteel en de oudste stedelijke kern en ook hier zullen vanaf de stichting van het kasteel en de vroegste ontwikkeling van de stad activiteiten hebben plaatsgevonden. Ongeveer honderd jaar na de verlening van de stadsrechten werd voor het eerst het stadhuis of raadhuis vermeld. De meeste panden die in 1832 bij het optekenen van het kadastraal minuutplan worden vermeld gaan ten minste terug tot de 16e of 17e eeuw.

Vanaf de Franse tijd krijgt de Rooms Katholieke kerk meer invloed binnen het plangebied. A.F. Baustetter liet op zijn perceel een R.K. Kerk bouwen, ook wel Baustetterkerk genoemd. In de tweede helft van de 19e eeuw nemen de zusters Franciscanessen intrek in enkele panden aan de Marktstraat, die rond 1900 worden samengevoegd tot het Aloysiusgesticht. Achter het pand werd een kapel opgetrokken voor de zusters. De kerk werd eind 19e eeuw overbodig door de bouw van de huidige Sint Pancratiuskerk en maakte plaats voor een meisjesschool. De huizenrij aan de Hofstraat werden in de jaren '20 van de 20e eeuw afgebroken om plaats te maken voor het Theresiagesticht.

Vanaf de jaren '30 van de 20e eeuw kocht de voormalige gemeente Bergh (later opgegaan in de gemeente Montferland) steeds meer panden aan rondom het oude stadhuis. In 1929 werd het pand direct ten zuiden van het stadhuis aangekocht om te worden vervangen door een ambtswoning van de burgemeester. De panden van het Aloysiusgesticht maakten in 1956 plaats voor een

nieuw politiebureau. Het Theresiagesticht werd in het midden van de jaren '60 gesloopt voor de eerste grootschalige uitbreiding van het gemeentehuis. Een tweede uitbreiding volgde tien jaar later. Hierbij werden een deel van het politiebureau en de Theresiakapel gesloopt.

Reconstructie van bebouwingsfasen

Met behulp van literatuurstudie, bestudering van historisch kaartmateriaal, foto's en luchtfoto's is een reconstructie gemaakt van de verschillende bouwfasen vanaf de tweede helft van de 16e eeuw tot het heden.

a. Situatie rond 1832

Aan de hand van het kadastraal minuutplan is de situatie 1832 beschreven (figuur 3). Met behulp van een publicatie van de tijnsregisters vanaf 1624 (waarin wordt verwezen naar de toestand rond 1580) is een reconstructie van de ruimtelijke ontwikkelingen tot 1832 gemaakt. Ook is kort aangegeven of en wanneer deze panden zijn gesloopt.

a1– Stadhuis of Raadhuis. Vroegste vermeldingen in 1485 en 1515 als 'Dat stathues' of 't Rait-huyss', aan de Markt (Van Dalen 1979).

a2, a3– Het pand 'In den Swaen' werd in de eerste helft van de 18e eeuw genoemd (Van Dalen 1979). Vanaf 1904 was hier de drukkerij Verwajen gevestigd, tot de verkoop van het pand aan de gemeente Bergh (figuur 4). Deze liet het in 1957 afbreken om plaats te maken voor de ambtswoning van de burgemeester (Berndzen-Kniest, 2000).

a4– Dit pand werd in de tweede helft van de 17e eeuw voor het eerst genoemd. Vanaf het midden van de 18e eeuw tot begin 20e eeuw was er een hoefsmid gevestigd (Berndzen-Kniest, 2000). Tussen 1913 en 1930 was er een autoverhuur gevestigd.

a5– Op deze plaats stond het pand 'De Moriaen, waarvan de ouderdom teruggaat tot ten minste 1520. In 1896 is het pand wegens bouwvalligheid gesloopt en werd hier in 1902 het Aloysiusgesticht gebouwd (Berndzen-Kniest, 2000).

a6– In de OAT van het minuutplan van 1832 wordt dit gebouw beschreven als 'Policie huis'. Deze omschrijving en de beperkte omvang van het bouwwerk doen vermoeden dat het hier om een cachot gaat (figuur 5). Rond 1910 is het pand afgebroken of uitgebreid en van een nieuwe gevel voorzien.

a7– Van dit pand zijn geen gegevens bekend van de periode voor 1832. Net als het oostelijk gelegen pand is dit pand rond 1910 afgebroken of uitgebreid en van een nieuwe gevel voorzien.

a8– Dit pand 'In den Swarten Hoet', werd in de tweede helft van de 17e eeuw al genoemd (Van Dalen 1979). In 1929 werd het gesloopt om plaats te maken voor het ziekenhuis Theresiagesticht.

a9– Dit pand werd in de eerste helft van de 17e eeuw al genoemd (Van Dalen, 1979). In 1929 werd het gesloopt om plaats te maken voor het ziekenhuis Theresiagesticht.

a10, a11– Hierover zijn geen gegevens bekend over een vroegere datering dan 1832 of over een specifieke functie van het gebouw.

a12– Pastorie. Bij de bouw van de R.K. Baustetterkerk werd op de hoek 's Gravenwal-Hofstraat een pastorie gebouwd. Deze werd in 1857 afgebroken en herbouwd (Berndzen-Kniest, 2000).

Het pand werd in 1920 aan de achterzijde uitgebreid. In 1929 werd het pand samen met het naastgelegen pand ingericht als ziekenhuis van het Sint Theresiagesticht.

a13– Rooms Katholieke Sint Pancratiuskerk of Baustetterkerk (figuur 6). Tijdens de Franse tijd werd tussen de Marktstraat en Achter het Waterschap een nieuwe Rooms Katholieke kerk gebouwd, die zijn voorganger aan het Kerkstraatje moest vervangen. De kerk, toegewijd aan Sint Pancratius, werd op 15 februari 1805 overgedragen aan het kerkbestuur (Van Dalen, 1979). De bouw van de kerk vond plaats op het perceel van A.F. Baustetter, die ook initiator was van de bouw (Berndzen-Kniest, 2000). Dit perceel behoorde in 1624 toe aan Evert van Ewijk (Van Dalen, 1979). In 1897 werd de kerk gesloopt, na het gereedkomen van de huidige Pancratiuskerk. Op foto's uit het eind van de 19e eeuw is te zien dat de kerk waarschijnlijk niet diep gefundeerd was. Ook is er geen aanleiding te veronderstellen dat de kerk onderkelderd was.

a14– Schuur behorende bij een erf dat ten zuiden van het plangebied doorliep. In de tijnsregisters van 1624 werd vermeld dat dit huis (het hoofdgebouw en het erf) was 'gekofft van Stadtholder Wilhelm van Groenen' (Van Dalen, 1979). In 1876 werd het pand gesloopt om plaats te maken voor het nieuwe Gasthuis (buiten het plangebied).

b. Ontwikkelingen in de periode 1832 tot 1882

Het eerstvolgende gedetailleerde beeld van het plangebied geeft de kadastrale kaart die is bijgewerkt tot 16 december 1882 (gemeentearchief Bergh). In deze periode neemt het aantal bezittingen van de geestelijkheid binnen het plangebied sterk toe (figuur 7).

b1-b4, b10, b12, b17– Deze bouwwerken zijn niet gewijzigd in de periode 1832-1882.

b5– Noordelijk deel van het Aloysiusgesticht. In 1866 werd het gebouw ingericht als Liefdesgesticht en in 1873 in gebruik genomen door de Zusters Franciscanessen van Heijthuizen (Berndzen-Kniest, 2000). In 1956 werd het pand gesloopt. Aan de achterzijde heeft een grote uitbouw plaatsgevonden. Deze uitbouw was in gebruik als kapel van de Zuster Franciscanessen. Vermoedelijk is het in de jaren '30 van de 20e eeuw herbouwd.

b6– Zuidelijk deel van het Aloysiusgesticht. In 1873 werd het gebouw in gebruik genomen door de Zusters Franciscanessen van Heijthuizen. Het gebouw zou in 1896 gesloopt zijn wegens bouwvalligheid (Berndzen-Kniest, 2000). In 1902 kwam hier de nieuwbouw van het Sint Aloysiusgesticht gebouwd (figuur 8). Mogelijk is het bouwwerk dat hier in 1832 stond niet gesloopt maar sterk aangepast. In 1956 werd het pand gesloopt.

b7, b8– Deze bouwwerken zijn niet gewijzigd in de periode 1832-1882. Rond 1910 is hier een nieuw pand opgetrokken waarin drukkerij Verwaaijen was gevestigd. Omstreeks 1938 is de gevel van het pand aangepast en deed het tot de afbraak omstreeks 1964 dienst als woning van de gemeenteveldwachter Hamer (bijschrift in fotoalbum Van Heek).

b9– Bouwwerk, waarvan de functie of omvang onduidelijk is. Vermoedelijk een schuur.

b11– Bouwwerk dat ook staat weergegeven op het kadastraal minuutplan van 1832. Tussen 1832 en 1882 is het echter aan de zuidzijde uitgebreid.

b13– Bouwwerk gebouwd tussen 1832-1882, vermoedelijk na de sloop in 1857 van de naastgelegen pastorie. De functie van dit bouwwerk is onbekend.

b14– Bouwwerk dat werd gebouwd op de plek van de in 1857 gesloopte pastorie. De functie van dit bouwwerk is onbekend.

b15– Bouwwerk dat werd gebouwd op de plek van de in 1857 gesloopte pastorie. De functie van dit bouwwerk is onbekend.

b16– In 1857 werd de pastorie die op deze plek stond gesloopt en vervangen door het huidige bouwwerk. In 1924 werd het gebouw ingericht voor de Wijkverpleging.

c. Ontwikkelingen in de periode 1882 tot 1979

Tijdens de ontwerpfase van de uitbreiding van het gemeentehuis langs De Markt, eind jaren '70 van de 20e eeuw, is het gebied opnieuw opgetekend en zijn er foto's gemaakt. Aan de hand van deze gegevens en van foto's, plan- en bouwtekeningen en andere archiefgegevens, is een reconstructie gemaakt van de ruimtelijke ontwikkelingen van de periode 1882-1979 (figuur 9).

c1, c3, c14– Deze bouwwerken zijn niet gewijzigd in de perioden 1882-1979.

c2– In 1929 werd de voorganger van dit pand door de gemeente aangekocht en in 1937 gesloopt. Op de plek werd in 1939 de ambtswoning voor de burgemeester van de gemeente Bergh gerealiseerd (Berndzen-Kniest, 2000). Deze woning is deels onderkelderd tot een diepte van 220 cm -Mv.

c5– Politiebureau gebouwd in 1956 op de plek van het Aloysiusgesticht (figuur 10). In 1986/1987 werd op deze plaats een uitbreiding van het gemeentehuis gerealiseerd (Berndzen-Kniest, 2000).

c6– Garage, onderdeel van het politiebureau dat hier in 1956 werd gebouwd.

c7, c8– Schuur of berging op het perceel van het in 1956 gebouwde politiebureau aan de Marktstraat.

c9– Kapel Sint Theresia Stichting. In 1882 stond op deze plaats al een gebouw, dat vermoedelijk een voorganger is geweest van het 20e-eeuwse bouwwerk (zie figuur 7). Een gedetailleerde foto van dit gebouw vlak voor de afbraak laat een architectuur zien die wijst op een bouwperiode tussen 1930 en 1940 (figuur 11).

c10, c11– Twee kleine bouwwerken die vermoedelijk hebben dienst gedaan als berging.

c12– Hal van het gemeentehuis gebouwd in 1956.

c13– **Gemeentehuis.** Voordat hier in 1965 een deel van het huidige gemeentehuis werd gebouwd, stond hier het Theresiaziekenhuis, een gebouw van de Sint Theresia Stichting. Het gebouw werd in de jaren '20 gebouwd en in 1938 in gebruik genomen. Op foto's van de sloop van het ziekenhuis (aangeleverd door P. Bresser), is te zien dat het gebouw onderkelderd is geweest, tot circa 1,5m (figuur 12). Bij de bouw van het gemeentehuis is onder de geplande vloeren en tot 50 cm rondom de buitenmuren tot 130 cm -Mv weggegraven. Funderingen van uitbouwsels die buiten het nieuwe gebouw kwamen te liggen zijn tot 1 m -Mv verwijderd. Op de plek waren vloeren lagen is de grond tot 40 cm -Mv verwijderd (gemeentearchief Bergh).

c15– Uitbouw van de pastorie, gerealiseerd in 1920.

c16– Fietsenschuur waarvan de ouderdom onbekend is. Waarschijnlijk ondiep gefundeerd.

c17-c21– Sint Aloysiuschool. Deze meisjesschool werd in 1902 gebouwd, tegelijk met de Sint Aloysiuskapel aan de Marktstraat. De school was eigendom van de R.K. Sint-Pantradius-

parochie. In de tweede helft van de 20e eeuw koopt de gemeente de panden aan, om ze in 1984 te slopen (Berndzen-Kniest, 2000). Het hoofdgebouw (c20) stond op de plek van de voormalige Baustetterkerk. Het is onbekend of het gebouw onderkelderd is geweest of wat de wijze van funderen was.

d. Ontwikkelingen in de periode 1979 tot 2012

In de afgelopen dertig jaar is het plangebied opnieuw sterk getransformeerd. De meest omvangrijke ingreep uit deze periode was de sloop van het politiebureau en de uitbreiding van het gemeentehuis met onder andere de onderkelderde raadzaal (figuur 13).

d1, d2– Deze panden zijn niet gewijzigd na 1979.

d3– In 1986/87 werd op de plaats van het politiebureau een uitbreiding van het gemeentehuis gebouwd. Ter plekke van het trappenhuis is de ondergrond tot 500 cm -Mv verstoord.

d4– Hal van het gemeentehuis. Deze is voorzien van een kruipruimte (circa 150 cm -Mv). De funderingen liggen op een diepte tot circa 200 cm -Mv.

d5, d7– Ongewijzigd ten opzichte van de situatie van 1979.

d6– Ongewijzigd ten opzichte van de situatie van 1857.

d8– Hal en verbinding met de raadzaal, gebouwd in 1985. Voorzien van kruipruimte (circa 150 cm -Mv). De funderingen liggen op een diepte tot circa 200 cm -Mv.

d9, d10– Raadzaal van het gemeentehuis, gebouwd in 1985. Het gebouw is tot een diepte van 290 cm -Mv onderkelderd, waardoor de grond tot circa 320 cm -Mv is verstoord.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Gezien de aanwezigheid van ophogingspakketten vanaf circa 30 cm -Mv tot 260 cm -Mv met daarin vondsten uit de 15e en 16e eeuw en de ligging binnen de historische stedelijke kern van 's-Heerenberg geldt er een hoge verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten uit de periode vanaf de 15e eeuw. Het is niet uitgesloten dat zich ook archeologische resten uit de periode vanaf de stichting van het kasteel Bergh, in het midden van de 13e eeuw, kunnen worden aangetroffen

Voor het hele plangebied geldt dat onder de bestaande bebouwing resten van bewoning uit de periode Middeleeuwen-Nieuwe tijd kunnen worden aangetroffen, al dan niet in de vorm van bouwresten. Deze bouwresten kunnen bestaan uit paalkuilen uit de houtbouwfase, funderingen, uitbraaksleuven, kelders en vloeren. Ook kunnen er resten worden aangetroffen van beerkelders, afval- en beerputten en perceelscheidingen. Gezien de ligging nabij de stadsgracht moet er rekening worden gehouden met watergerelateerde fenomenen, zoals beschoeiingen. Gezien het feit dat de bewoning op deze locatie teruggaat tot in de 13e eeuw kunnen naast aardewerk ook allerhande gebruiksvoorwerpen in andere materialen (glas, metaal, leer, bot, natuursteen etc.) worden aangetroffen. Ook kunnen resten die samenhangen met de ijzerindustrie worden aangetroffen, zoals ijzerslakken.

Het bodemarchief van een deel van het plangebied is door recente ontwikkeling verstoord of vernietigd (figuur 13). Ter plaatse van de huidige raadszaal is de ondergrond tot de C-horizont afgegraven. Hier is het archeologisch pakket verdwenen. Op andere plaatsen waar nu bebouwing staat, is door de aanwezigheid van kruipruimtes en funderingen de ondergrond tot circa 1,5 m -Mv verstoord. Op de plaatsen waar vanaf de eerste helft van de 19e eeuw geen bebouwing heeft gestaan, is de grond niet door recente ontwikkelingen verstoord.

3 Veldonderzoek

3.1 Methodes

Het inventariserend veldonderzoek bestond uit een booronderzoek verkennende fase. De onderzoeksmethode voor het veldwerk is bepaald op basis van de resultaten van het bureauonderzoek (gespecificeerde archeologische verwachting) en het protocol inventariserend veldonderzoek uit de KNA versie 3.2.

Tijdens het veldonderzoek zijn vier boringen verricht op plaatsen waar de ondergrond vermoedelijk niet verstoord was (figuur 14). Er is geboord tot maximaal 3 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) beschreven en ingemeten (x- en y-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, metaal, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen.

De gehanteerde methode wordt geschikt geacht voor het opsporen van de meeste in dit gebied te verwachten nederzettingsterreinen. Deze methode is niet geschikt om verkavelingspatronen, graven en andere zeer lokale archeologische resten in kaart te brengen (Tol e.a., 2004).

3.2 Resultaten

Geologie en bodem

Tot circa 250 cm -Mv komen lagen zwak tot matig siltig zand voor. Deze lagen waren afwisselend zwak tot matig grindig. De laag gaat op circa 250 cm -Mv abrupt over in een laag matig fijn zand zonder grind, dat is geïnterpreteerd als C-horizont.

Archeologie

Tijdens het veldonderzoek zijn in alle vier boringen archeologische indicatoren aangetroffen (bijlage 1). In boring 1, 2 en 3 zijn tussen 30 en 250 cm -Mv houtskool en fragmenten bouwpuin aangetroffen, waarvan de datering niet kon worden bepaald. In boring 1 is op een niveau van 70 cm -Mv een fragment aardewerk aangetroffen, dat is geïnterpreteerd als grijsgedraaid aardewerk uit de 15e of 16e eeuw. Ook is in deze boring een ijzerslak aangetroffen, mogelijk ook uit de 16e eeuw. In boring 3 is donkergrijs geglazuurd gebruiksaardewerk aangetroffen dat is gedateerd als 16e-eeuws. Het bodemprofiel tot 260 cm -Mv is geïnterpreteerd als ophogingspakketten uit de periodes vanaf de 15e eeuw.

Vindplaats 1-RAAP-objectnummer(s): MOHG 01

ARCHIS-vondstwaarnemingsnummer: 419468

ARCHIS-waarnemingsnummer: nog niet bekend

Coördinaten: 213.915 / 432.117; **Kaartblad:** 40H

Gemeente: Montferland; **Toponiem:** Hofstraat

Maaiveld: parkeerplaats en plantsoen

Geomorfologie: pleistocene terrasvlakte

Hoogte maaiveld t.o.v. NAP: circa 17 m +NAP

Complextype: stad

Datering: Late Middeleeuwen

Vondsten: uitsluitend vondsten uit boringen (JUIJN 01)

Diepteligging archeologische laag/vondsten: circa 70 cm -Mv

Globale omvang vindplaats: circa 0,2 ha

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Op basis van de onderzoeksresultaten en het voornemen het gebied te ontwikkelen wordt geconcludeerd dat bij de uitvoering van werkzaamheden waarbij de grond wordt geroerd op veel plaatsen met zekerheid archeologische waarden zullen worden verstoord.

Het plangebied bevindt zich binnen de historische stadskern van 's-Heerenberg, tussen de twee oudste kernen van de stad: Kasteel Bergh (vanaf midden 13e eeuw) en het gebied tussen Kellenstraat en Marktstraat. Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het gebied zich vanaf het eind van de 13e eeuw kan hebben ontwikkeld tot een nederzetting. Uit de resultaten van het verkennend booronderzoek is naar voren gekomen dat het gebied ongeveer 3 m is opgehoogd, vermoedelijk tijdens de Late Middeleeuwen. Wanneer dit in fasen is gebeurd, kunnen deze lagen een conserverende werking hebben gehad op vondsten in de onderliggende laag. Vanaf de tweede helft van de 16e eeuw (en mogelijk eerder) waren de percelen langs de Hofstraat en Marktstraat bebouwd. Vanaf circa 1800 werd het achterliggende terrein bebouwd, eerst met een R.K. Kerk, later in de 19e en begin 20e eeuw volgden meer geestelijke instellingen. Met de uitbreiding van het gemeentehuis vanaf het midden van de 20e eeuw zijn deze bouwwerken gesloopt. Met name deze bouwwerken hebben een versturende werking gehad op het archeologisch bodemarchief. Onder de aanwezige bebouwing kunnen archeologische resten worden aangetroffen die samenhangen met bewoning uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd. Hetzelfde geldt voor de nu niet bebouwde gebieden.

4.2 Aanbevelingen

Om verstoring van de vindplaats te voorkomen wordt een maximale verstoringsdiepte van de bovengrond van 30 cm -Mv aanbevolen voor de niet bebouwde delen van het plangebied. Voor de bebouwde delen wordt aanbevolen om geen werkzaamheden uit te voeren dieper dan de vastgestelde verstoringsdiepte (figuur 13).

Wanneer toekomstige bebouwing wordt gefundeerd middels paalfunderingen kan dit een versturende werking hebben op het archeologisch pakket in de ondergrond. Momenteel ontbreekt de specifieke kennis wat de invloed van paalfunderingen is op het archeologische bodemarchief. In 2011 heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de kennis over dit onderwerp gebundeld en criteria opgesteld die kunnen worden afgewogen bij de keuze voor een type paalfundering (Huisman e.a., 2011). Bij 'archeologiesparend' heien spelen de volgende aspecten een rol:

- type paal;
- aantal palen;
- afmetingen palen;
- locatie van de palen.

Meer specifiek kunnen bij de keuze wat voor type paalfundering wordt toegepast de volgende afwegingscriteria worden meegenomen:

- het totale verstoorde oppervlak in procenten van de totale oppervlakte van de vindplaats: hoe groter de verstoring, des te groter het informatieverlies en des te beperkter de mogelijkheden om in de toekomst de vindplaats alsnog te onderzoeken;
- de grootte van de verstoringen in verhouding tot de grootte van de aanwezige sporen en andere informatiedragers: kleine dragers worden gemakkelijk vernietigd door een kleine verstoring, grotere veel minder makkelijk; kleine dragers worden echter ook minder gemakkelijk geraakt;
- de storende werking van in de grond aanwezige palen op het proces van archeologisch onderzoek: als palen in de grond aanwezig zijn, is het aanleggen van vlakken lastig of onmogelijk. Voor clusters van palen, maar ook bijvoorbeeld voor nauwe parallelle rijen van palen geldt daarom dat de archeologie tussen de palen vaak als verloren moet worden beschouwd. Andersom geldt dat hoe groter de afstand is tussen de palen, des te kleiner de invloed is op de mogelijkheden voor toekomstig gravend onderzoek. Plaatsing van palen op rijen met zo groot mogelijke ruimten tussen de rijen wordt vaak als minst storend gezien.

Ook het plaatsen van belasting op de bodemlagen kan invloed hebben op het bodemarchief. Het aanbrengen van grondlichamen kan zetting tot gevolg hebben direct onder de opgebrachte grond, maar ook buiten de ophoging. De mate van invloed is sterk afhankelijk van de bodemopbouw. Zand heeft in de regel een relatief stevig korrelskelet en comprimeert daardoor relatief weinig. Ongerijpte klei en veen hebben geen stevig korrelskelet maar wel een hoog watergehalte en kunnen daardoor sterk comprimeren. Bij de keuze hoe en in welke mate belasting wordt aangebracht op de ondergrond kan de mate van compressie, en daarmee vervorming van de bodem, als criterium worden meegewogen.

Indien besloten wordt dat de vindplaats niet in situ kan worden behouden, dan wordt geadviseerd een inventariserend veldonderzoek (IVO) waarderende fase uit te voeren, bestaande uit een proefsleuvenonderzoek. Nadrukkelijk wordt geadviseerd hierbij meerdere vlakken aan te leggen, vanwege de complexiteit en grote verscheidenheid aan bebouwingsfasen zoals uit dit onderzoek is gebleken. Een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) behoort conform de KNA versie 3.2 plaats te vinden op basis van een PvE. Dit PvE dient voor aanvang van het onderzoek te worden opgesteld door een senior-archeoloog.

Voor de ingrepen die plaatsvinden tot een diepte van 30 cm -Mv wordt geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen. Op de locaties waarvan de verstoringdiepte is weergegeven in figuur 13 wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd zolang de bodemingrepen niet dieper gaan dan de aldaar aangegeven verstoringdiepte. Onder dit niveau is de grond weinig verstoord en kunnen tot een diepte van 250 cm -Mv archeologische resten worden aangetroffen. Voor ingrepen die plaatsvinden dieper dan 30 cm -Mv of onder het reeds verstoorde niveau wordt geadviseerd de plannen dusdanig aan te passen dat de archeologische ondergrond niet, of in een acceptabele omvang wordt verstoord.

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden onverwacht toch archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 53 en 54 van de Monumentenwet 1988 (herzien in 2007) aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap c.q. de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed verplicht (vondstmelding via ARCHIS).

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Montferland een selectiebe-sluit (contactpersoon drs. A. Zonneveld).

Literatuur

- Berendsen, H.J.A. e.a.**, 2001. *Zand in banen: zanddiepte-kaarten van het Gelders rivierengebied met inbegrip van de uiterwaarden*. Arnhem.
- Berendsen, H.J.A.**, 2005. *Fysisch-geografisch onderzoek: thema's en methoden*. Assen.
- Berndzen-Kniest, N.** 2000. *Gasthuis Sint-Gertrudis in 's-Heerenberg: historische notities opgespoord en opgetekend door leden van de Heemkundekring Bergh.*'s-Heerenberg.
- Gazenbeek, G., R. Exaltus & J. Oerbons**, 2008. *Cultuurhistorische waardenkaart gemeente Montferland*. ArcheoPro Archeologisch Rapport 828. Maastricht.
- Dalen, A.G. e.a.**, 1979. *Bergh: heren, land en volk*. Nijmegen.
- Houkes, M.J. (red.)**, 1999. Archeologische inspectie van vijf te slopen woningen aan de Marktstraat te 's-Heerenberg. *Veldwerkverslag AWN afdeling Zuid-Veluwe en Oost-Gelderland* 15, 75-81.
- Huisman, D.J. e.a.**, 2011. *De invloed van bouwwerkzaamheden op archeologische vindplaatsen*. Amersfoort.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104: classificatie van onverharde grondmonsters*. Delft.
- Stiboka**, 1979. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000; 40 West Arnhem, 40 Oost Arnhem*. Wageningen.
- Tol, A., P. Verhagen, A. Borsboom & M. Verbruggen**, 2004. *Prospectief boren; een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie*. RAAP-rapport 1000. Amsterdam.

Geraadpleegde websites

www.watwaswaar.nl
www.berghapedia.nl
www.cultureelerfgoed.nl

Geraadpleegde dossiers

Gemeentearchief Bergh, archief 1942-1983, 2.07.354: verbouw gemeentehuis, 1957-1966, bijlagen dossiers I, II en III.

Gemeentearchief Bergh, archief 1821-1941, ECAL (Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers), Kadasterkaart 16 december 1882.

Gemeentearchief Bergh, archief 1821-1941, ECAL (Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers),
Wegenkaart volgens Provinciaal Besluit 1889.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
AWG	Archeologisch Waardevol Gebied
AWN	Archeologische Werkgemeenschap Nederland
IVO(-P)	Inventariserend VeldOnderzoek (Proefsleuven)
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
OAT	Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel
PvE	Programma van Eisen
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Verklarende woordenlijst

¹⁴C-datering

Bepaling van gehalte aan radioactieve koolstof ¹⁴C van organisch materiaal (hout, houtskool, veen, schelpen e.d.) waaruit de ¹⁴C-ouderdom kan worden afgeleid.

afzetting

Neerslag of bezinking van materiaal.

C-horizont

Horizont die niet (of weinig) is veranderd door bodemvorming; het oorspronkelijke moedermateriaal.

fluviaal

Door rivieren gevormd, afgezet.

geomorfologie

Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.

glaciaal

A) IJstijd: koude periode uit het Pleistoceen; b) betrekking hebbende op het landijs.

grondsporen

Sporen van menselijke werkzaamheden in het verleden (kuilen, greppels, paalgaten), herkenbaar als verkleuringen en verstoringen van de bodemstructuur.

grondwatertrap

Traject tussen de gemiddeld hoogste en de gemiddeld laagste grondwaterstand.

in situ

Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren. Behoud in situ: het behouden van archeologische waarden in de bodem.

leem

Grondsoort die wordt gekenmerkt door een hoog siltgehalte (bodemdeeltjes tussen 0,002 en 0,05 mm).

sediment

Afzetting gevormd door het bijeenbrengen van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen.

silt

Gronddeeltjes ter grootte van 0,002 tot 0,05 mm.

stroomdal

Watervoerend dal (beek- of rivierdal).

stuwwal

Door de druk van het landijs in het Saalien opgedrukte rug van scheefgestelde preglaciale sedimenten.

tijns

Recht op ontvangst van een bepaald bedrag over een zeker stuk land. Vaak óf een aanwijzing voor een uitgifte van woeste grond door de tijnsrechthebbende ter ontginning, of een omzetting van horig goed of leengoed in een goed met een lichtere juridische last.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd); inzet links: huidige situatie; inzet rechts: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:50.000).

Figuur 3. Situatie van het plangebied rond 1832 geprojecteerd op de huidige topografie.

Figuur 4. Ansicht met daarop de Marktstraat rond 1900, gezien richting het zuiden. Uiterst rechts het pand van Verwajen. Direct links daarvan het pand waar in de 19e eeuw een hoefsmid en later een autoverhuur was gevestigd (a4).

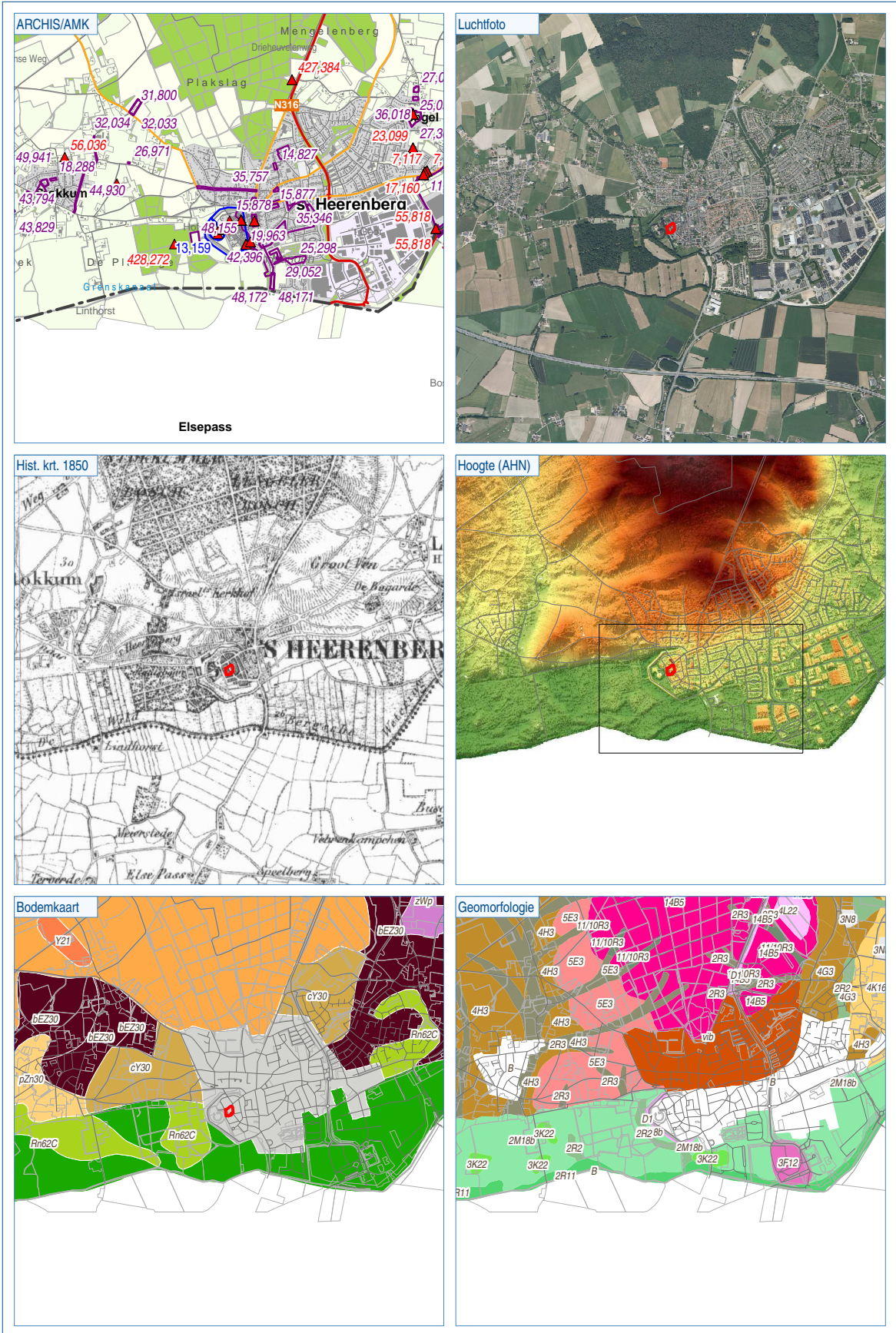
Figuur 5. De Hofstraat in 1904, gezien richting het westen. Het wit gekijmde pand direct rechts van het stadhuis is vermoedelijk het Politie huis dat hier in 1832 stond.

Figuur 6. Rooms Katholieke Sint Pancratiuskerk of Baustetterkerk die tussen 1805 en 1897 midden in het plangebied stond.

- Figuur 7.** Situatie van het plangebied rond 1882 geprojecteerd op de huidige topografie.
- Figuur 8.** Luchtfoto uit 1928 van het plangebied. Centraal op de foto het zuidelijk deel van het Aloysiusgesticht, herkenbaar aan de twee ramen boven elkaar in de zuidgevel (bron: Berndzen-Kniest, 2000).
- Figuur 9.** Situatie van het plangebied rond 1979 geprojecteerd op de huidige topografie.
- Figuur 10.** Het politiebureau aan de Marktstraat in 1956. Het gebouw werd in 1956 op de plaats van het Aloysiusgesticht gebouwd en in 1985 afgebroken (bron: www.berghapedia.nl).
- Figuur 11.** De kapel van de Sint Theresia Stichting.
- Figuur 12.** De put met funderingsresten na de sloop van het Theresiaziekenhuis in 1965 (bron: Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers).
- Figuur 13.** Verwachte verstoringsdiepte in centimeters.
- Figuur 14.** Locatie van grondboringen in het plangebied.
- Tabel 1.** Geologische en archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Boorbeschrijvingen.

Figuur 1. De ligging van het plangebied (gearceerd); inzet links: huidige situatie; inzet rechts: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:50.000).

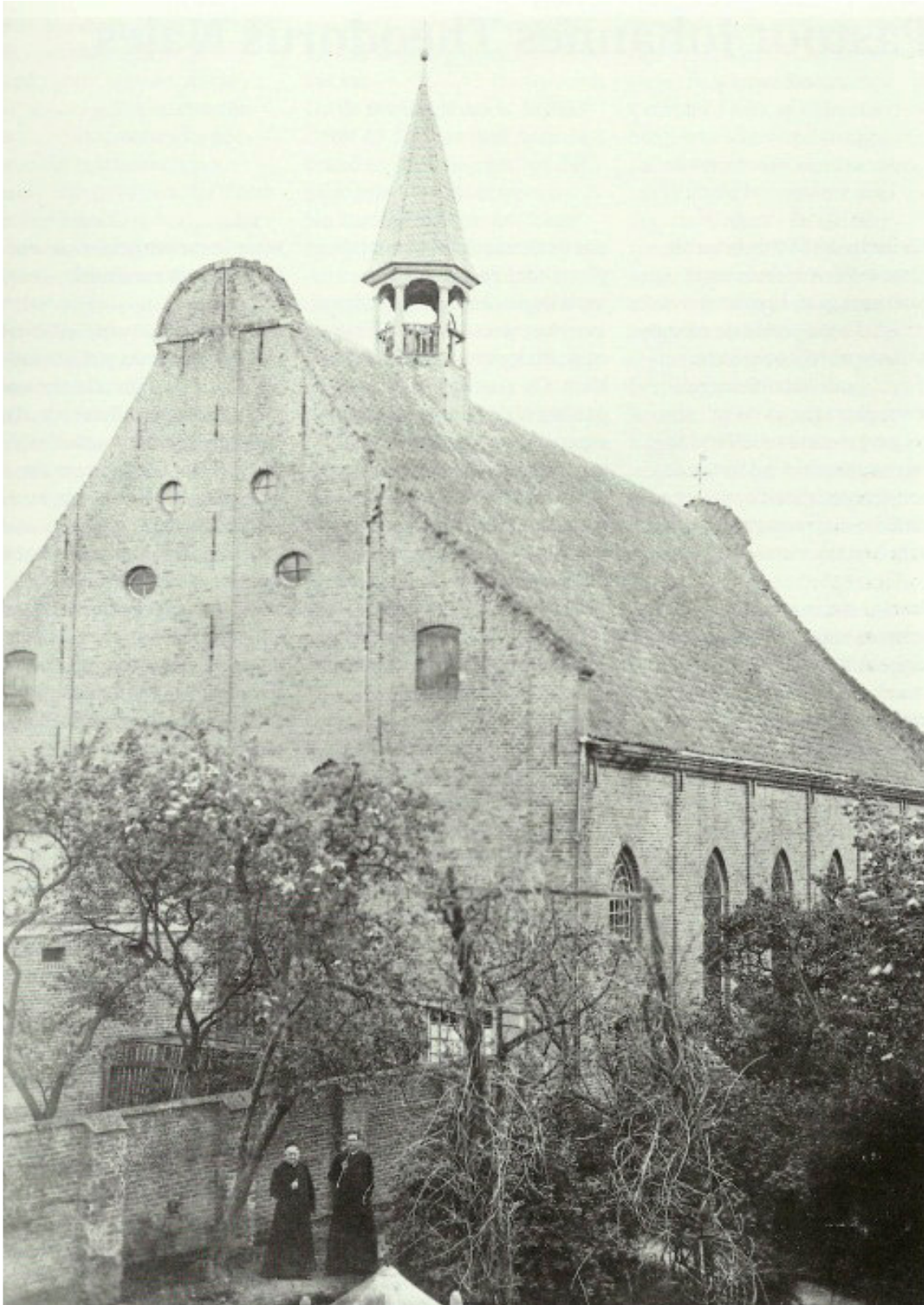
Figuur 3. Situatie van het plangebied rond 1832 geprojecteerd op de huidige topografie.

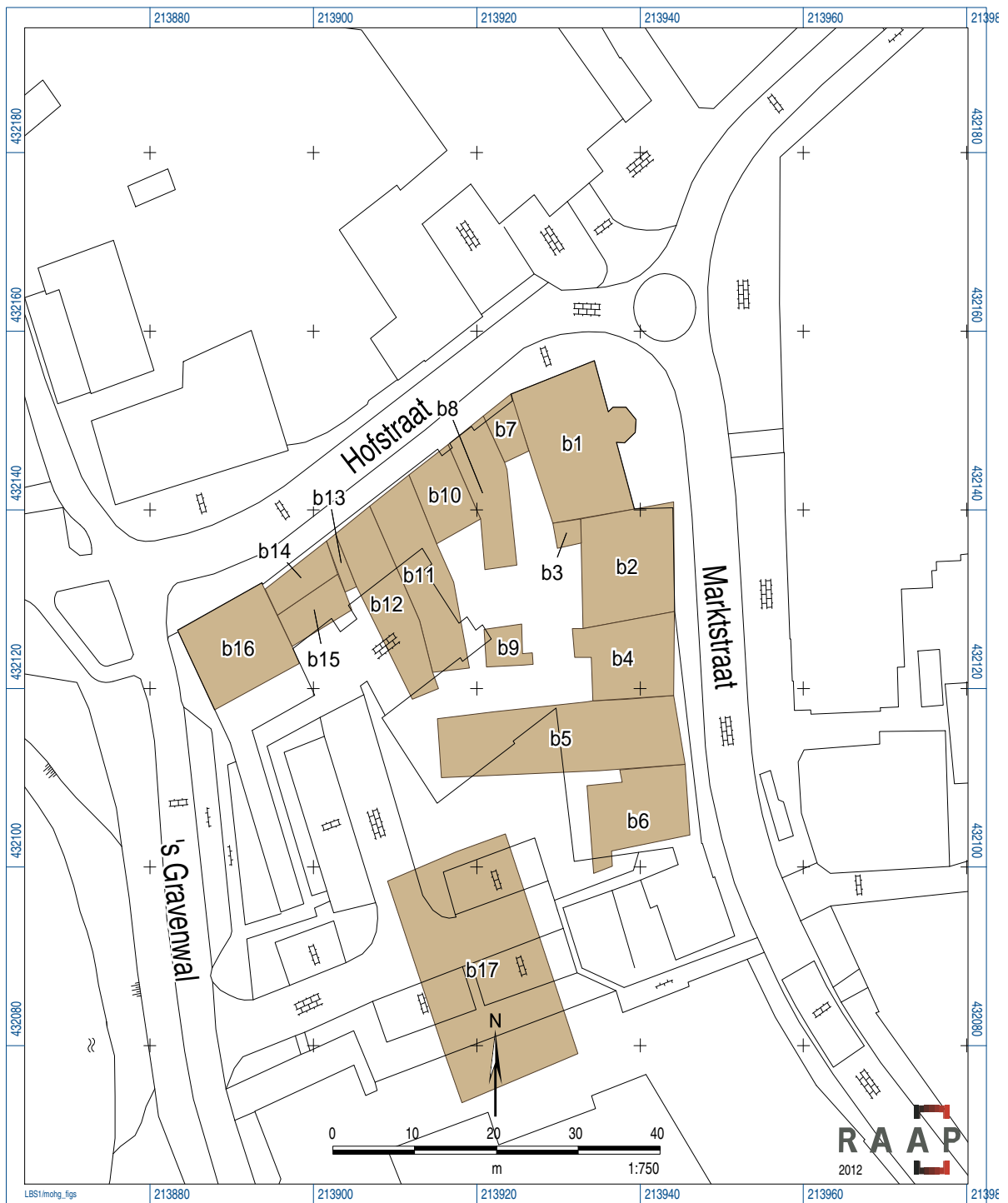
Figuur 4. Ansicht met daarop de Marktstraat rond 1900, gezien richting het zuiden. Uiterst rechts het pand van Verwajen. Direct links daarvan het pand waar in de 19e eeuw een hoefsmid en later een autoverhuur was gevestigd (a4).

Figuur 5. De Hofstraat in 1904, gezien richting het westen. Het wit gekijmde pand direct rechts van het stadhuis is vermoedelijk het Politie huis dat hier in 1832 stond.

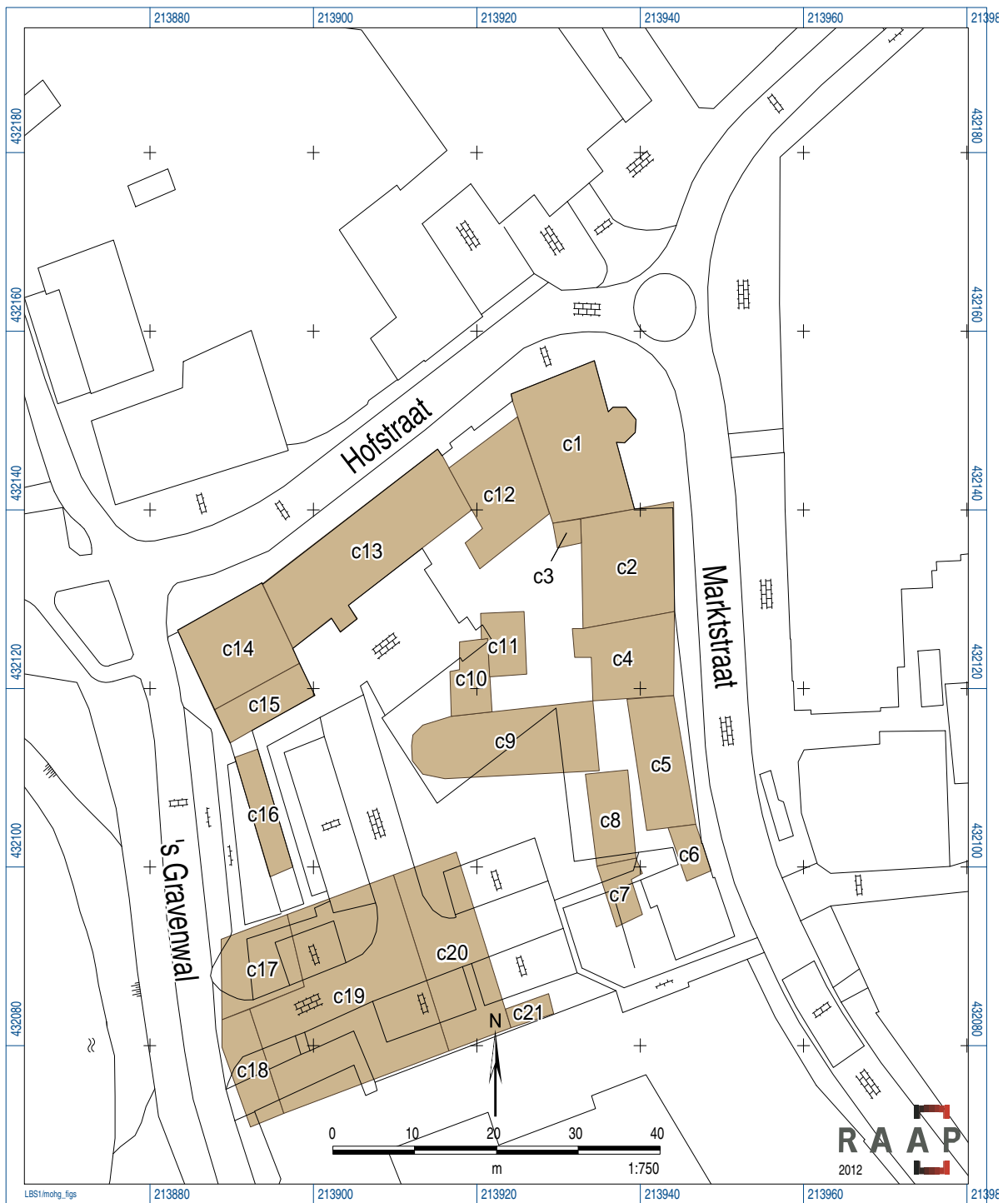
Figuur 6. Rooms Katholieke Sint Pancratiuskerk of Baustetterkerk die tussen 1805 en 1897 midden in het plangebied stond.

Figuur 7. Situatie van het plangebied rond 1882 geprojecteerd op de huidige topografie.

Figuur 8. Luchtfoto uit 1928 van het plangebied. Centraal op de foto het zuidelijk deel van het Aloysiusgesticht, herkenbaar aan de twee ramen boven elkaar in de zuidgevel (bron: Berndzen-Kniest, 2000).

Figuur 9. Situatie van het plangebied rond 1979 geprojecteerd op de huidige topografie.

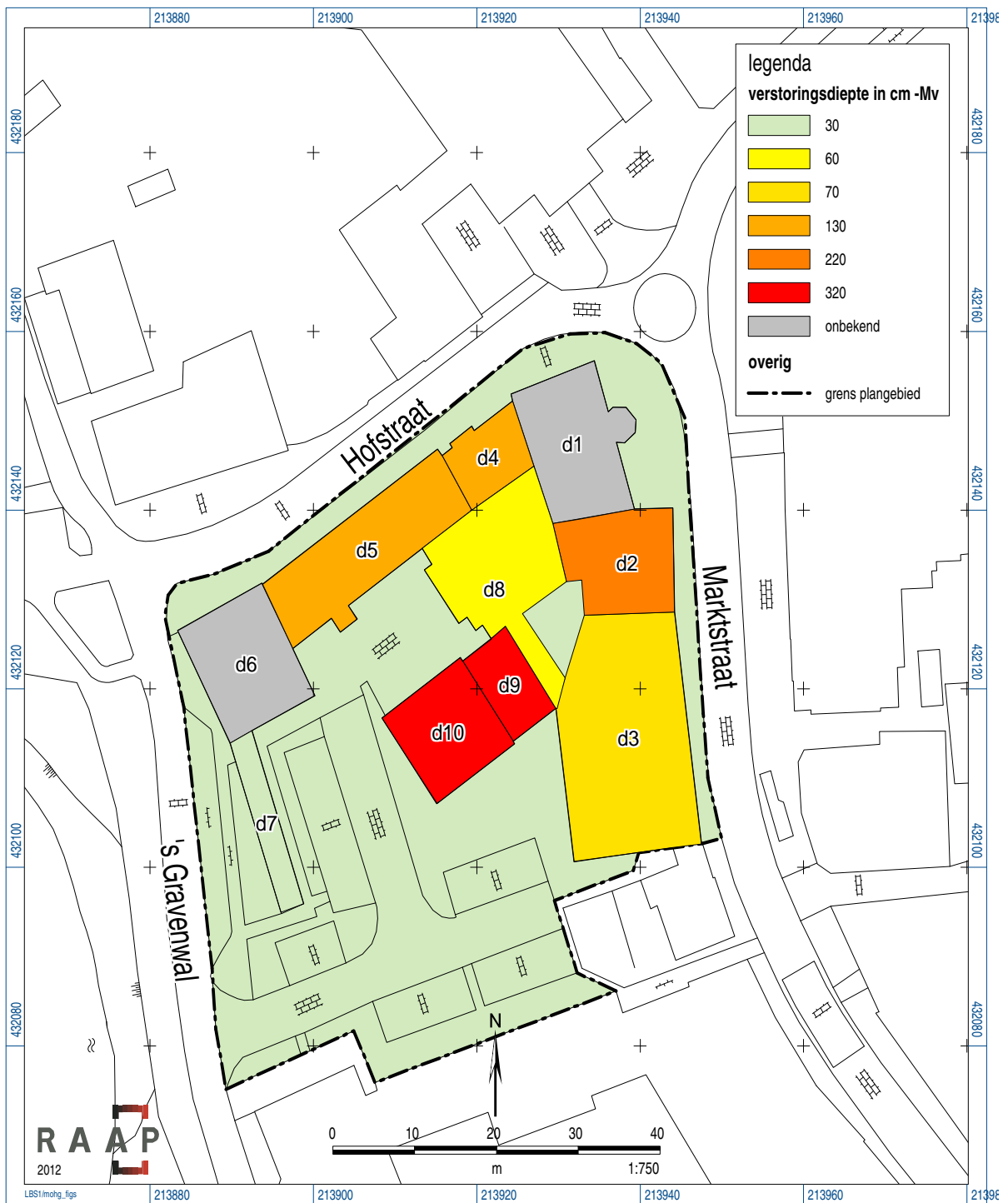
Figuur 10. Het politiebureau aan de Marktstraat in 1956. Het gebouw werd in 1956 op de plaats van het Aloysiusgesticht gebouwd en in 1985 afgebroken (bron: www.berghapedia.nl).

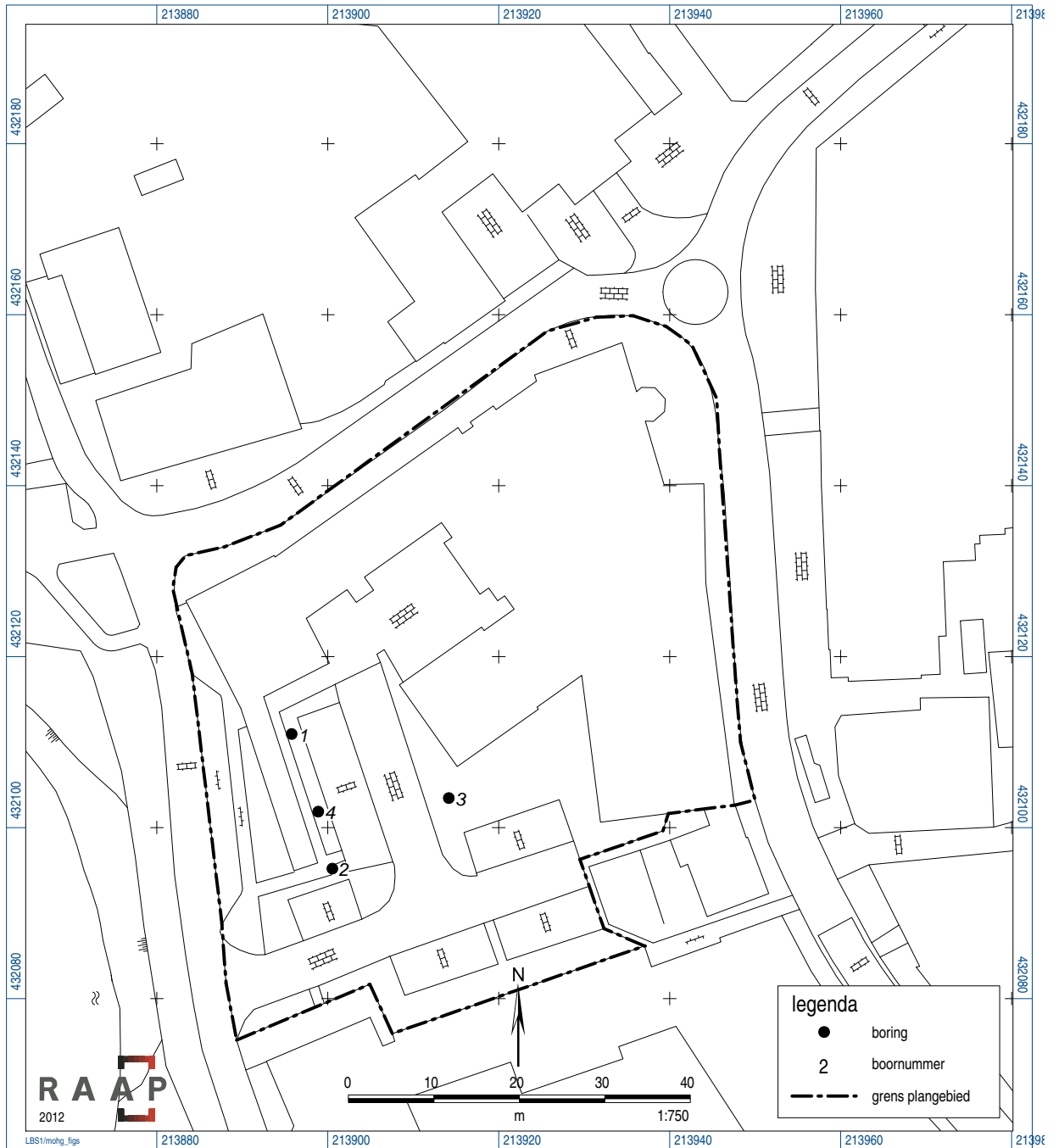
Figuur 11. De kapel van de Sint Theresia Stichting.

Figuur 12. De put met funderingsresten na de sloop van het Theresiaziekenhuis in 1965 (bron: Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers).

Figuur 13. Verwachte verstoringdiepte in centimeters.

Figuur 14. Locatie van de grondboringen in het plangebied.

Geologische perioden			Archeologische perioden			
Tijdvak	Chronozone	Datering	Tijdperk	Datering		
Holocene	Laat Subatlanticum	1150 na Chr. 0 450 voor Chr. 3700 7300 8700 9700	Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)			1795
			Nieuwe tijd	B	1650	
	A			1500		
	Middeleeuwen		Laat	1250		
			Vol	1050		
			Vroeg	Ottoons	900	
				Karolingisch	725	
				Merovingisch laat	525	
				Merovingisch vroeg	450	
	Romeinse tijd		Laat	270		
			Midden	70 na Chr.		
			Vroeg	15 voor Chr.		
	Prehistorie		IJzertijd	Laat	250	
				Midden	500	
Vroeg		800				
Bronstijd		Laat	1100			
		Midden	1800			
		Vroeg	2000			
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)		Laat	2850			
		Midden	4200			
		Vroeg	4900/5300			
Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450				
	Midden	8640				
	Vroeg	9700				
Pleistocene	Laat Glaciaal	Late Dryas	11.050			
		Allerød	11.500			
		Vroege Dryas	12.000			
		Bølling	12.500			
	Weichselien	Laat	Vroegste Dryas	13.500		
		Preiglaciaal	Laat	30.500		
			Midden			
			Vroeg	60.000		
	Vroeg Glaciaal	Odderade	71.000			
		Brørup	114.000			
			126.000			
	Eemien	236.000				
	Saalien II	241.000				
	Oostermeer	322.000				
	Saalien I	336.000				
	Belvédère/Holsteinien	384.000				
	Glaciaal x	416.000				
	Holsteinien	463.000				
Elsterien						
			Paleolithicum (Oude Steentijd)	12.500		
				Laat		
				Jong B	16.000	
				Jong A	35.000	
				Midden	250.000	
				Oud		

tabel1_standaard_GeoBioArcheo_RAAP_2010

Tabel 1. Geologische en archeologische tijdschaal.

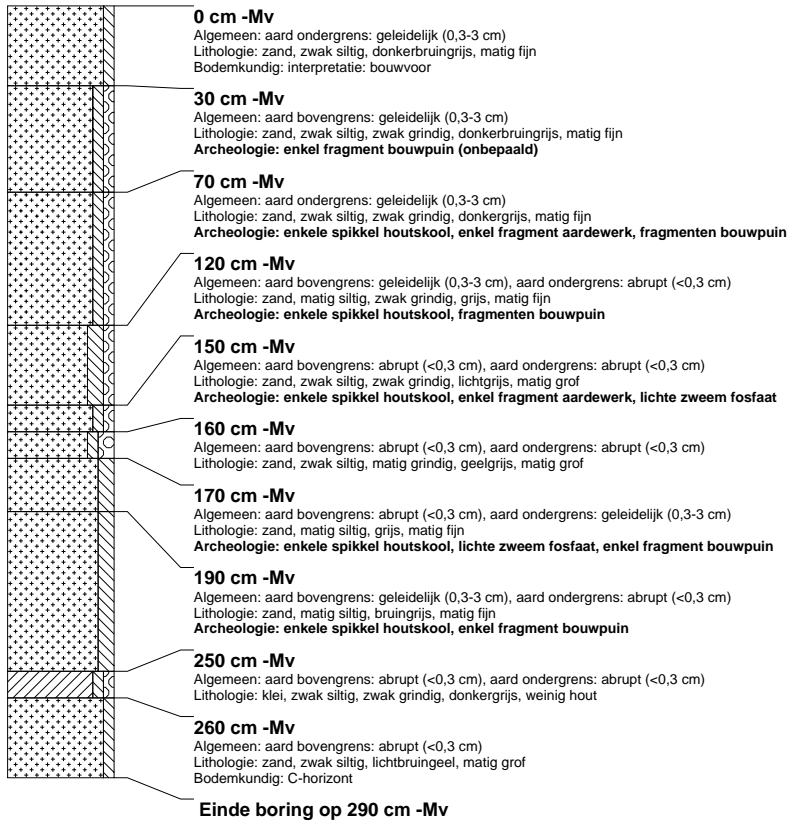
Bijlage 1: Boorbeschrijvingen

Hofstraat 's-Heerenberg

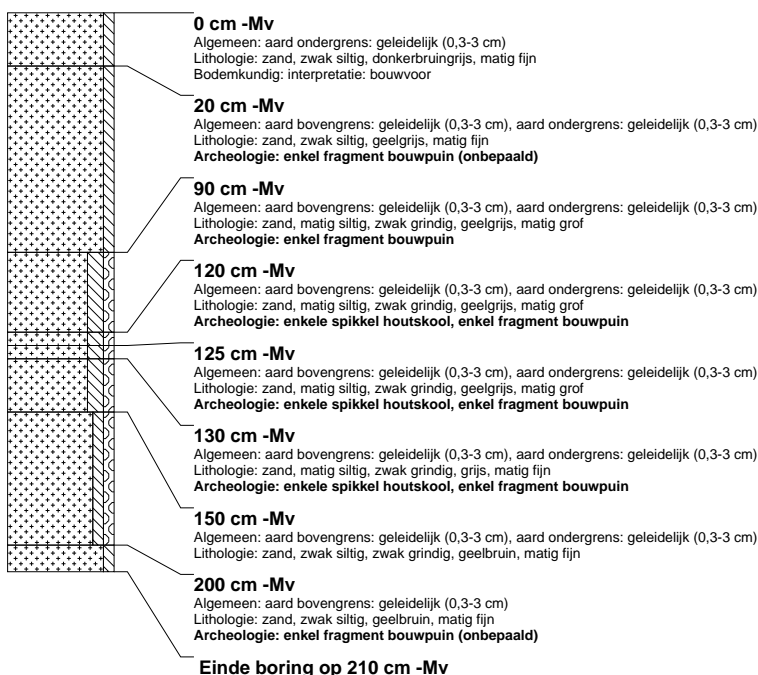
boring: MOHG-1

datum: 22-3-2012, provincie: Gelderland, gemeente: Montferland, opdrachtgever: Gemeente Montferland, uitvoerder: RAAP Oost

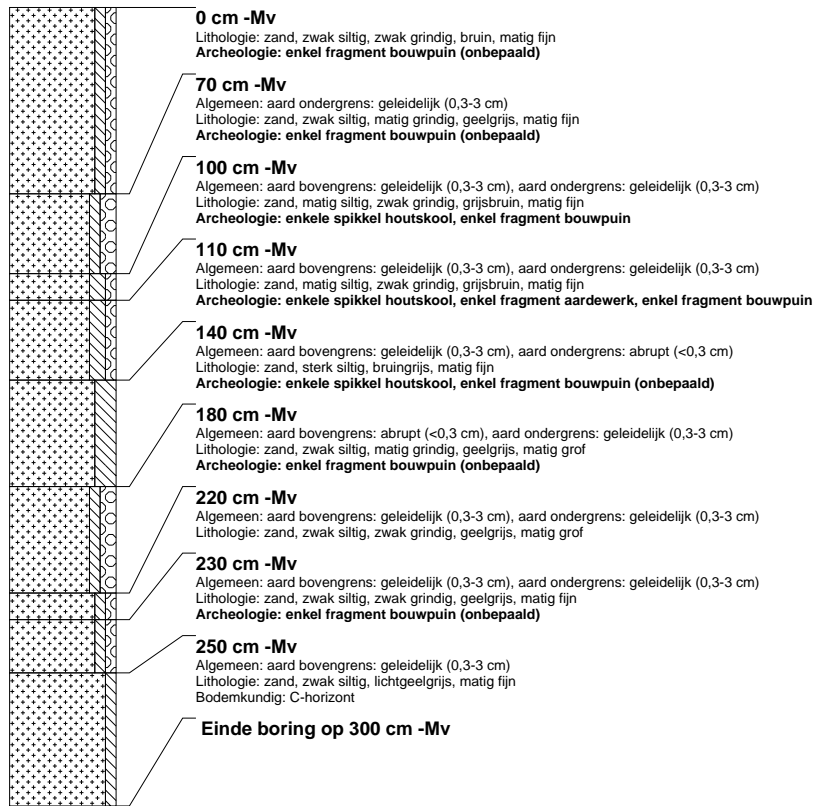
boring: MOHG-2

datum: 22-3-2012, provincie: Gelderland, gemeente: Montferland, opdrachtgever: Gemeente Montferland, uitvoerder: RAAP Oost

boring: MOHG-3

datum: 22-3-2012, provincie: Gelderland, gemeente: Montferland, opdrachtgever: Gemeente Montferland, uitvoerder: RAAP Oost

boring: MOHG-4

datum: 22-3-2012, provincie: Gelderland, gemeente: Montferland, opdrachtgever: Gemeente Montferland, uitvoerder: RAAP Oost

